



Bedrijventerreinen passend in het Drentse landschap

Drie voorbeeldprojecten in Gasselternijveen, Schoonoord en Peize



VOORWOORD

De ruimtelijke kwaliteit van Drenthe is een groot goed. Niet voor niets zijn de kernkwaliteiten natuur, aardkundige waarden, archeologie, stilte en duisternis, cultuurhistorie en landschap belangrijk in ons beleid. In het geval van deze pilot, 'Landschappelijke inpassing van bedrijventerreinen' gaat het om stimuleringsbeleid. In samenwerking met de gemeenten Aa en Hunze, Coevorden en Noordenveld is gewerkt aan de landschappelijke inpassing van drie bedrijventerreinen. De provincie gaat er vanuit dat deze pilot inspiratie biedt voor gemeenten en ondernemers en dat de opgedane kennis als input wordt gebruikt voor het inpassen van bedrijventerreinen elders in Drenthe. Als provincie streven we ernaar dat ook anderen de kwaliteit van bedrijventerrein zich aantrekken. De ruimtelijke kwaliteit is van ons gezamenlijk.

Landschappelijke inpassing is een belangrijk onderdeel van ruimtelijke kwaliteit. Landschappelijke inpassing is bij uitstek een onderwerp waarbij gemeenten en provincie elkaar moeten uitnodigen aan de gesprekstafel. Niet alleen op het moment van prille ontwikkeling, maar ook bij inpassing achteraf. Met een beetje goede wil is veel te bereiken en gemeenten en provincie zijn tot veel in staat. Mits we elkaars betrokkenheid niet ervaren als 'bemoeienis' en mits we geen vooringenomen standpunten innemen.

Ruimtelijke ontwikkelingen zijn belangrijk, maar wel binnen de Drentse context. Bedrijvigheid is goed voor Drenthe, maar we moeten voorkomen dat -al rijdend door de provincie- bedrijventerreinen het totaalbeeld van Drenthe bepalen. De groene ruimte van Drenthe is ons goud. Dit onderwerp leent zich bij uitstek voor een regionale benadering met cultuurhistorische- en landschapsstructuren als basis. Zuinig ruimtegebruik is dan ook een goed



vertrekpunt. Daarna gaat het erom de ontwikkeling zo gebiedsspecifiek mogelijk in te passen. Een goed ingepaste ontwikkeling, of het nu een agrarisch bedrijf, een woonwijk of een bedrijventerrein is, draagt bij aan de kwaliteit van de ruimte. Benut daarvoor de zo kenmerkende, ruimtelijke en gewaardeerde karakteristieken van het landschap uit onze Omgevingsvisie en wees zo onderscheidend.

Tijdens deze pilot werd duidelijk dat het landschappelijk inpassen van bedrijventerreinen iets anders is dan ze 'wegplanten'. Soms wordt met het toepassen van een enkele boom al effect bereikt. Denk dus aan de inzet van een landschapsarchitect. Deze is in staat om breed naar de opgave te kijken. Ontwikkelingen worden daarmee gebiedsspecifiek ingepast en zo geïntegreerd in hun omgeving.

Een goede landschappelijke inpassing kan het maatschappelijk draagvlak vergroten. Daar zetten we op in. Zo kan ontwikkelingsruimte voor bedrijven gecombineerd worden met het behoud van het voor ons zo belangrijke landschap. ■

Rein Munnikma

Gedeputeerde ruimtelijke ontwikkeling en platteland

INHOUD

INTERVIEW MARISKE PEMMELAAR-GROOT, LANDSCHAPSARCHITECT	2
SLIM INRICHTINGSPLAN LOST MEERDERE PROBLEMEN OP	3
LANDSCHAP LAAT ZICH LEZEN: OVER DE HISTORIE VAN DRENTHE	4
CASUS 1: BEDRIJVENTERREIN SCHOONOORD	6
CASUS 2: BEDRIJVENTERREIN GASSELTENIJVEEN	8
INTERVIEW MET FRANK HART, NATUUR EN MILIEUFEDERATIE DRENTHE	11
CASUS 3: BEDRIJVENTERREIN PEIZE	12
INTERVIEW MET PETER WIENIA, PROVINCIE DRENTHE	15

COLOFON

Dit is een uitgave van de provincie Drenthe en de Natuur en Milieufederatie Drenthe. Juni 2013.

Het project is mogelijk gemaakt door projectfinanciering van de provincie Drenthe. De uitvoering van het project is mede mogelijk gemaakt door de gemeente Noordenveld, gemeente Aa en Hunze en gemeente Coevorden.

Fotografie Roelof Bos **Tekst & vormgeving** Studio Guichard, Ron Guichard en Dettie Brink

Infographics Harry Kasemir **Druk** Van Liere

Voor meer informatie:

Frank Hart, senior-beleidsmedewerker Natuur en Milieufederatie Drenthe

f.hart@nmfdrenthe.nl, (0592) 31 11 50

provincie Drenthe

natuur en milieu  **drenthe**
federatie

MEER DAN EEN GROENSTROOK



Praktische aanbevelingen voor een betere landschappelijke inpassing van bedrijventerreinen in het landschap vindt u in de brochure 'Van bedrijventerrein naar bedrijvenpark'.

Kijk op: www.nmfdrenthe.nl.

Inwoners en bestuurders zijn het erover eens: de inpassing van Drentse bedrijventerreinen in het landschap kan beter. Het aanzicht van sommige terreinen is rommelig, de inrichting niet altijd fraai en ook lichthinder komt helaas voor.

Gelukkig blijken er genoeg kansen en mogelijkheden om die problemen op te lossen en de landschappelijke inpassing van bedrijventerreinen te verbeteren. In Drenthe werd dat in 2009 uitgebreid geïnventariseerd. Een team van experts en een panel van inwoners beoordeelden toen vijftien Drentse bedrijventerreinen; minimaal één per gemeente. De uitkomst daarvan bestond uit praktische aanbevelingen en tips.

Als vervolg daarop ontwikkelden het Drents Plateau en de Natuur en Milieufederatie Drenthe in 2011 een projectaanpak om concreet aan de slag te gaan met enkele bedrijfsterreinen. De provincie honoreerde dit voorstel met een bijdrage uit de subsidieregeling voor het tegengaan van de verrommeling van het Drentse landschap. De gemeenten Coevorden, Aa en Hunze en Noordenveld droegen elk een bedrijventerrein aan en verbonden zich samen met de initiatiefnemers aan het verbeteren van de landschappelijke inpassing.

In de periode 2011/2012 gingen de drie bedrijventerreinen 'onder het mes'. Bedrijventerrein Schoonoord (gemeente Coevorden), bedrijventerrein Vogelshemweg in Gasselternijveen (gemeente Aa en Hunze) en bedrijventerrein De Westerd in Peize (gemeente Noordenveld). Bij alle projecten waren naast verschillende medewerkers van de gemeenten ook bewoners en ondernemers nauw betrokken. Bij het bedenken en uitwerken van de plannen werden ze geholpen door een landschapsarchitect.

Alle projecten zijn inmiddels afgerond. Het plan voor bedrijventerrein Schoonoord ligt klaar om op termijn te worden opgepakt als het bedrijventerrein wordt uitgebreid; in Peize en Gasselternijveen zijn alle inpassingsmaatregelen uitgevoerd. In deze brochure leest en ziet u het resultaat én dat landschappelijke inpassing van bedrijventerreinen wel iets meer is dan een groenstrook eromheen. ■

Frank Hart

Senior-beleidsmedewerker Natuur en Milieufederatie Drenthe

Drie voorbeeldprojecten kort samengevat

Bedrijventerrein Vogelshemweg, Gasselternijveen

Doel: Meer ruimtelijke kwaliteit, een samenhangend groen beeld creëren om rommelig beeld tegen te gaan en zorgen voor een betere aansluiting bij het omliggende landschap. Langs de Hunze het bedrijventerrein afschermen met een groene 'corridor'.

Nieuwe beplantingselementen:

- 27 witte paardenkastanjes langs provinciale weg, verspringend geplant waardoor bedrijven goed zichtbaar blijven. De bomen sluiten aan bij een bestaande rij kastanjabomen en maken als geheel de loop van de oude spoorlijn weer zichtbaar.
- Elzensingel langs kade (natte grond) en eikensingel langs noordzijde (droge grond).
- Brede groenstrook van 15 meter breed aan noordrand, ingeplant met 24 zomereiken, zwarte els, es, zwarte vlier, eenstijlige meidoorn, geoorde wilg, wilde kardinaalsmuts.

Bedrijventerrein De Westerd, Peize

Doel: Op het terrein nieuwe groene elementen en lijnen creëren waardoor lichthinder voor nabijgelegen dorp wordt vermindert en het groene, kleinschalige karakter van het bedrijventerrein extra wordt versterkt.

Nieuwe beplantingselementen:

- Drie treurwilgen, geplant op strategische plaatsen, versterken het parkachtige karakter van het terrein.

- Rij geoorde wilgen langs waterberging, loodrecht op zichtlijnen geplant, verzacht het licht maar laten bedrijven op zichtlocaties goed herkenbaar.
- Extra knotwilgen maken het terrein groener en zorgen voor nieuwe lijnen.
- Moereseiken vervangen de niet-inheemse pluim-essen die op het bedrijventerrein niet goed aanslaan. De moereseik is beter bestand tegen de omstandigheden op het terrein en sluiten beter aan bij het omringende landschap.

Bedrijventerrein Schoonoord

Doel: Meer ruimtelijke kwaliteit door structuur aan te brengen op en rondom het bestaande bedrijventerrein en het uitbreidingsplan. Meer groen rondom het terrein vermindert lichthinder. Andere beplanting bij entree vermindert verkeersgevaarlijke situatie.

Nieuwe beplantingselementen:

- Bestaande houtwallen met gevarieerde beplanting en onderbegroeiing verlengen waardoor het aangezicht wordt verzacht.
- Een bestaande bomenrij met eiken verlengen met extra eiken waardoor de laanbeplanting wordt herhaald.
- Nieuwe bomenrijen toevoegen met een dubbele rij eiken.
- Het terrein vergroenen met eiken.
- Beplanting in lange rijen benadrukt de lange rechte lijnen in het omringende landschap en sluit daar op aan. Hierdoor wordt een nieuwe structuur aangebracht. ■

5 aanbevelingen

Aanbevelingen voor het verbeteren van de landschappelijke inpassing van (kleinschalige) bedrijventerreinen:

- Onderzoek een probleem op diverse schaalniveaus. Denk groot, denk ruimtelijk en zoom dan in op detail.
- Kijk naar het omringende landschap en hoe dat zich heeft gevormd. Dat biedt informatie over vegetatie, grondsoorten etc.
- Zorg voor structuren die aansluiten bij het omliggende landschap.
- Sluit aan bij bestaande beplanting. Kies voor inheemse soorten.
- Waterrijk gebied? Voeg waterelementen toe in een ontwerp. Herhaal in een veenkoloniaal gebied de structuur met lange rechte lijnen.

‘Denk ruimtelijk, kijk ook achterom’

Drenthe: een plek om te wonen en te werken. Van oudsher hoort bedrijvigheid bij deze provincie. En de plek waar die bedrijvigheid was én is, blijkt vaak niet zomaar lukraak gekozen. Waar we werken heeft alles te maken met de ondergrond en de ontstaansgeschiedenis van Drenthe. Mariske Pemmelaar-Groot, landschapsarchitect legt uit waarom het belangrijk is om bij nieuwe plannen ook even ‘achterom’ naar de ontstaansgeschiedenis van het landschap te kijken.

‘Stoorgroen. Dat woord kwam ik laatst tegen in een artikel in het blad *Noorderbreedte*. Het staat voor groen dat uitzicht belemmert. Je hebt ook schaamgroen: beplanting waar mensen juist iets lelijks achter willen verstoppen. Je ziet dat weleens bij bedrijventerreinen. Mensen vinden die loodsen dan een storend gezicht en denken: “we zetten er een groenstrook omheen en dan is het weg”. Maar heel vaak zie je dat dat niet werkt en dat die oplossing niet genoeg is.

Als je een probleem wilt oplossen, bijvoorbeeld bij verrommeling van het landschap of lichthinder, is mijn advies: denk ruimtelijker en kijk ook achterom naar de ontstaansgeschiedenis van het landschap. Onderzoek hoe het er uitzag in 1850. Mijn ervaring is dat je dat veel bruikbare informatie én een goed kader geeft. Het gaat er daarbij niet om dat je dat oude landschap terug moet brengen of dat er een hek om het oude landschap moet. Juist niet! Nieuwe ontwikkelingen vragen in iedere tijd om nieuwe oplossingen. Maar terugkijken en analyseren helpt je om uit te vinden waarom iets wel of niet werkt. Veel ondernemers die hun bedrijf op een bedrijventerrein hebben, vinden ‘groen’ zonde van de ruimte, de inrich-

ting van het terrein is al snel prima. Toch kan een gevoel van veiligheid, verkeerstechnische zaken of bewegwijzering ook met ‘groen’ te maken hebben. Mensen beseffen meestal ook niet wat groen betekent; de meeste mensen kunnen niet goed benoemen waarom een bepaalde plek prettig voelt of juist niet. Maar vaak heeft dat gevoel alles met de groenstructuur te maken die voor die plek ooit ontworpen en aangelegd is. Gemeenten hebben dan ook een belangrijke rol, vind ik. Met een visie op de bestaande landschapsstructuur en een goede landschappelijke inpassing.’ ■

Mariske Pemmelaar-Groot was als landschapsarchitect nauw betrokken bij de drie projecten. Van elk terrein werden samen met ondernemers en omwonenden knelpunten, wensen en mogelijkheden in kaart gebracht. Hieronder een analyse van het bedrijventerrein in Gasselternijveen.



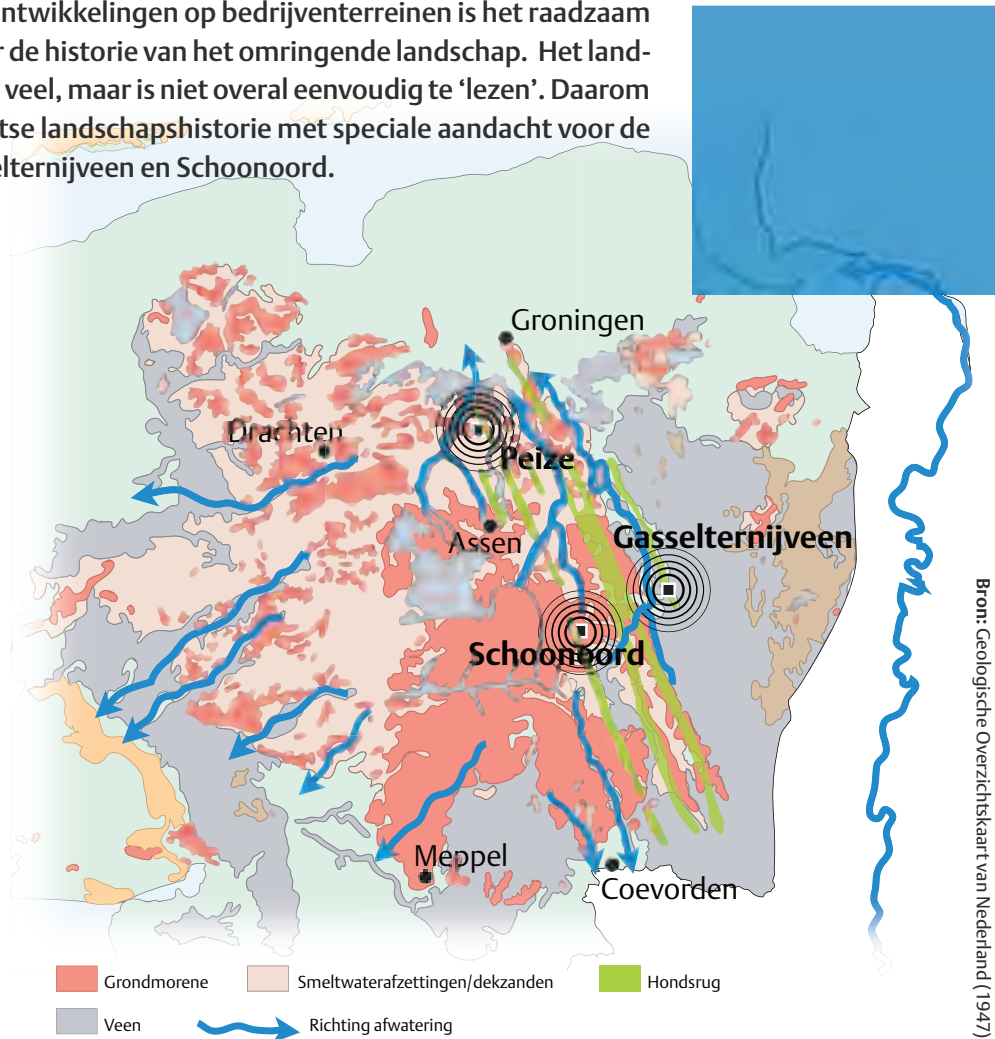
Het landschap laat zich lezen

Bij nieuwe of hernieuwde ontwikkelingen op bedrijventerreinen is het raadzaam om onderzoek te doen naar de historie van het omringende landschap. Het landschap zoals het nu is vertelt veel, maar is niet overal eenvoudig te 'lezen'. Daarom gaan we kort in op de Drentse landschapshistorie met speciale aandacht voor de gebieden rond Peize, Gasselternijveen en Schoonoord.

In de voorlaatste ijstijd van het Pleistoceen (2 miljoen jaar geleden) bereikten gletsjers ons land vanuit Scandinavië. Ze bedekten een groot deel van Nederland met een dikke ijslaag van wel 90 meter dik. De gletsjers brachten enorme hoeveelheden grote en kleinere keien, gruis, zand, klei en leem mee, het zogenaamde keileem.

De ijsmassa stuwde de grond op en zo zijn de stuwruggen van het Drents Plateau ontstaan. In Drenthe hadden de stuwruggen een langgerekte vorm; de Hondsrug is daar een goed voorbeeld van. Toen de gletsjers zich terugtrokken bleef een grondmorene landschap achter: een dikke laag keileem met door het afstromende smeltwater ingesneden brede laagten. De basis voor het huidige Drentse landschap is op dat moment gevormd.

In de laatste ijstijd (het Weichselien) werd het eeuwenlang koud en droog, waardoor de wind vat kreeg op de boomloze vlakten. Zandverstuivingen waren het resultaat. Het gehele morenelandschap raakte in die tijd bedekt met zogenaamde dekzanden. Bij de beekdalen vormden zich zandduinen en langgerekte zandruggen.



Landschapsarchitect Mariske Pemmelaar-Groot: 'Een bekende uitspraak is dat Drenthe lijkt op een omgekeerd soepbord. Het water loopt er naar alle kanten vanaf. De Hunze en het Peizerdiep zijn daar voorbeelden van. Ga je in die gebieden graven, dan kom je hoe dan ook water tegen. Drenthe is dus allesbehalve plat. Overal kom je hoogteverschil tegen.'



In het Holoceen (vanaf 10.000 jaar voor Chr.) begon de temperatuur te stijgen waardoor er veen over de dekzanden ontstond. Zowel de beekdalen als de hogergelegen delen groeiden dicht met veen. In de dalvlakte van de Hunze was bijvoorbeeld een uitgestrekt metershoog hoogveen van wel 10 meter hoog. Vanaf het allerhoogste punt ontstonden op het Drents Plateau vingervormige patronen. Het waren bronvertakkingen van beken die naar alle kanten van het Plateau afwaterden.

Het huidige grondmorene landschap in Drenthe is een hooggelegen plateau van 10 tot 15 meter boven NAP. Het is afgedekt met dekzanden, plaatselijk hoogveen en met een stelsel van nog hogere stuwruggen, zelfs hoger dan 25 meter boven NAP. Daarop liggen wegdorpen zoals bijvoorbeeld Schoonoord.

Vanuit het Hunzedal is de vrij steile erosierand van het Drents Plateau, de Hondsrug, heel duidelijk te zien. Op de overgang van

In de inrichtingsplannen werden alleen inheemse soorten toegepast. De eik bijvoorbeeld, een algemeen voorkomende soort in Drenthe, werd op diverse plaatsen aangeplant. Ook kastanjes passen goed in het oude cultuurlandschap, zowel solitair als in bossen en houtwallen.

de Hondsrug naar de Hunze, op een zandrug aan de oostkant, ligt Gasselternijveen. Dit dorp ontstond bij de afgravingen van de uitgestrekte venen van het Oostermoer. Die afgravingen begonnen al in de 12e eeuw en duurden voort tot in de twintigste eeuw.

De beken in Drenthe, in de 20ste eeuw veelal gekanaliseerd, wateren naar alle kanten van het Plateau af. Zoals de Hunze, Drentse Aa en het Peizerdiep richting het noordwesten en bijvoorbeeld het Drostendiep richting het zuidoosten. Peize ligt helemaal aan de noordkant van het Drents Plateau, precies op de overgang naar het dal van het Peizerdiep. ■

Casus 1: bedrijventerrein Schoonoord



Schoonoord

Zoom je met Google Maps in op het dorp Schoonoord, dan valt het je gelijk op. Net buiten het dorp, aan de doorgaande weg richting Sleen is het landschap open en leeg. Op één uitzondering na: een grote rechthoek pal aan de weg. Ziedaar: bedrijventerrein Schoonoord. Met een benzinepomp, bouwmaterialenwinkel, een internationaal transportbedrijf die er meerdere bedrijfspanden heeft en met een groot parkeerterrein voor vrachtwagens en overig groot materieel.

Bedrijventerrein Schoonoord kan je vooral aan de achterkant, grenzend aan het weidse en lege landschap, goed zien liggen. Aan de voorkant, aan de doorgaande weg, vallen de loodsen en de benzinepomp op de hoek direct op. Het is een wat vreemd

element op die plek en ook verkeersonveilig, vooral voor fietsers. Bij de ingang naar het terrein is daarom een knik in de weg gemaakt en zijn er struiken geplant met de bedoeling verkeersstromen te vertragen. Een oplossing die niet afdoende werkt.



Bewoners en ondernemers schetsen nieuw plan

De gemeente Coevorden wilde het bedrijventerrein uitbreiden en die gelegenheid werd aangegrepen om het terrein een beter, veiliger en natuurlijker aanzien te geven. Samen met de projectgroep organiseerde de gemeente een bewonersavond. Ook de ondernemers die gevestigd zijn op het terrein reageerden op de oproep om mee te denken over verbeteringsplannen. Ze stonden er positief tegenover om ook het terrein groener te maken. Het werd een enthousiaste avond waar samen schetsen werden gemaakt.

Knelpunten en oplossingen voor 'Schoonoord'

- De kruising bij de ingang is erg gevaarlijk. Zorg voor een rotonde met lage begroeiing om dit probleem op te lossen.



- Kom tegemoet aan de wens van vrachtwagenchauffeurs en maak meer parkeer ruimte aan de achterkant van het terrein.
- Verbeter het aanzicht aan de voorkant. Plant nieuwe eiken en sluit daarbij aan bij de bestaande laanbeplanting.
- Begrens de nieuwe uitbreiding met een houtwal. Zo ontstaat structuur en hebben omwonenden minder last van het licht. Wees kritisch op de verlichting van nieuwe bedrijven.
- Geef bestaande bedrijfsgebouwen donkere kleuren.

Terreinuitbreiding en inpassingsplan 'on hold'

Het verbeteringsplan is binnen de projectperiode niet uitgevoerd. De verkoop van kavels viel stil en uitbreiding van dit bedrijventerrein lijkt voorlopig onwaarschijnlijk. Het plan voor de landschappelijke inpassing van het bedrijventerrein staat voorlopig 'on hold'. ■

Door verkaveling is niet goed te achterhalen hoe het landschap rondom bedrijventerrein Schoonoord er oorspronkelijk uitzag. Structuur ontbreekt, ook op het terrein zelf. In het plan is daarom gezorgd voor structuur met nieuwe lange lijnen met houtsingels en dubbele bomenrijen. Deze elementen passen bij het karakter van het Veenkoloniale landschap.

Fons Steenhuis

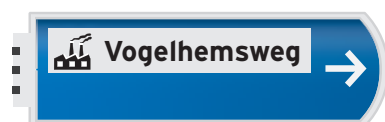
Architect bij Libau

Fons Steenhuis was een van de projectleiders binnen dit project. Libau is vanaf juli 2012 de onafhankelijke adviesorganisatie voor ruimtelijke kwaliteit en erfgoed in de provincie Drenthe. Die rol nam het bureau over van het voormalige Drents Plateau.

'Het gebied rond Schoonoord is van oudsher een echt werkland-schap. Eigenlijk kun je zeggen dat het bedrijventerrein middenin een groot agrarisch bedrijven-terrein ligt. Het landschap kan het dan ook wel aan, vind ik. Maar ik vermoed toch dat het terrein per toeval op die plek gekomen is. Het is waarschijnlijk meegegroeid met het transport-bedrijf dat al decennia lang in Schoonoord gevestigd is. Het inpassingsplan dat voor het bedrijventerrein in Schoonoord is gemaakt, is (nog) niet uitge-voerd. Voorlopig lijkt verdere uit-breiding van de baan en daarmee ook de plannen voor een betere landschappelijke inpassing. Ik vraag me af of de vraag naar nieuwe kavels nog ontstaat, want dit terrein ligt ver van de snelweg af en ik denk dat het daardoor

misschien niet interessant genoeg is. Toch vind ik dat het proces met deze casus waardevol was. Het leverde nieuwe inzich-ten op en vooral de enthousiaste reacties waren bijzonder. Mijn advies voor dit terrein? Pronken aan de voorkant mag, maar zorg op het terrein voor meer groen en geef de gebouwen aan de achterkant donkere kleuren. Want juist in lege weidse land-schappen zoals bij Schoonoord moet je zorgen voor een goede landschappelijke inpassing. Maar ik vind ook dat er bij dorpen best ruimte moet zijn voor bedrijvig-heid. Daarbij ben ik een groot voorstander van een combinatie van wonen en werken. Onder-nemers die wonen bij hun bedrijf hebben namelijk vaak meer oog voor de kwaliteit van hun om-geving.' ■

Casus 2: bedrijventerrein Vogelshemweg



Gasselternijveen

Gasselternijveen heeft een rijke historie. Het bloeide tijdens de veenontginning en aan sommige huizen en gebouwen in het dorp kan je die rijkdom nog zien. Ook het landschap is bijzonder: twee landschapstypen ontmoeten elkaar hier: op de grens van de Hondsrug komen veen en zand samen. De Hunze loopt daar tussendoor en sinds die een tijdje weer meanderend z'n gang kan gaan, herstelt het beekdallandschap zich in oude glorie.

Bedrijventerrein Vogelshemweg grenst pal aan dat beekdallandschap. Het is gevestigd op de plek waar vroeger het rangeerterrein was, achter het voormalige station. Dat station werd in 1966 gesloopt en ook de oude spoorlijn verdween, maar aan bomen en beplanting kan je nog steeds zien waar de trein ooit reed.

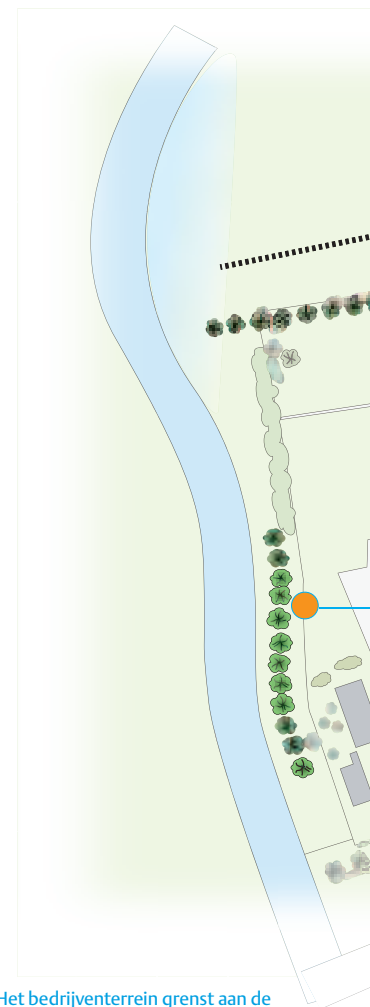
Jong terrein met bewogen historie

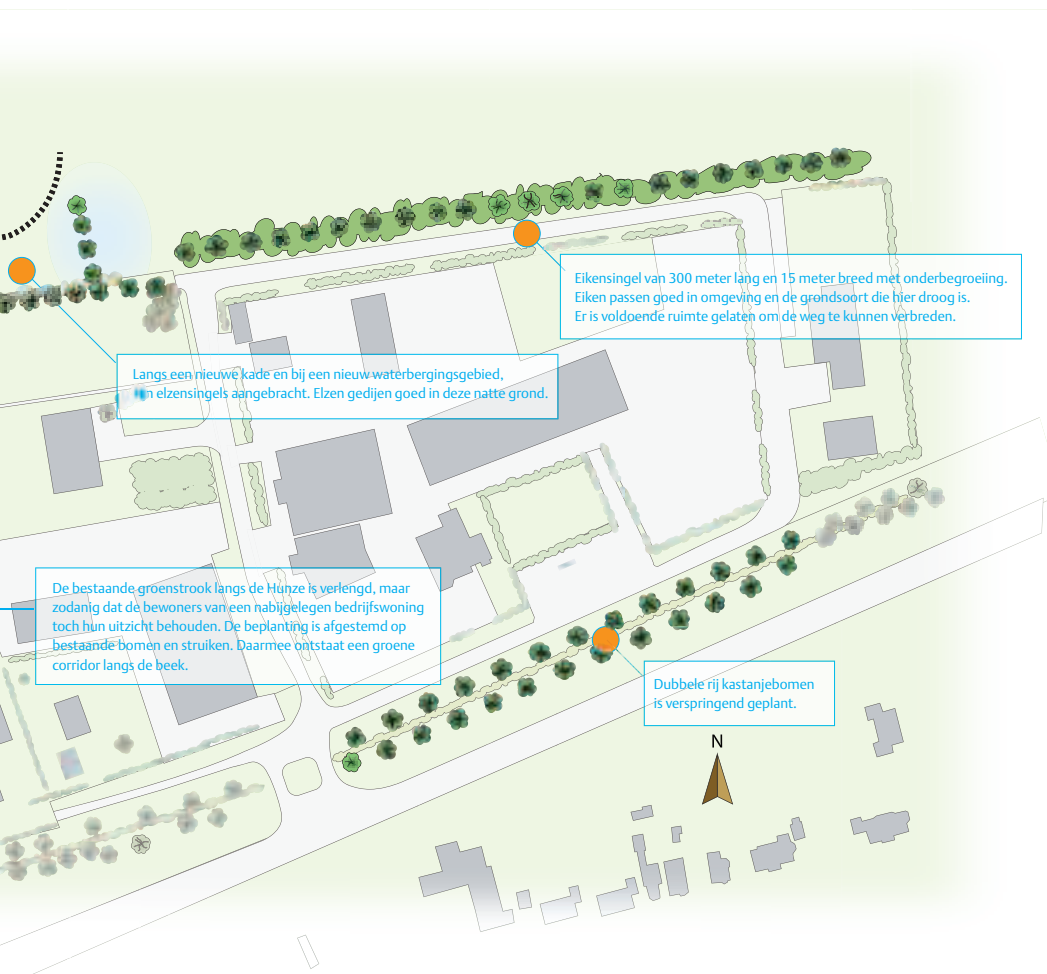
Bedrijventerrein Vogelshemweg is relatief jong, het is er pas sinds 1990. Het terrein ziet er op bepaalde stukken desolaat en rommelig uit. De gemeente Aa en Hunze wilde de kwaliteit van het terrein verbeteren door het zowel aan voor- als achterkant beter in te passen in het landschap. Het plan was om dat te doen in combinatie met een uitbreidingsplan aan de achterkant. Maar tegen die uitbreidingsplannen ontstond, net als tijdens de ontwikkeling in de jaren negentig, groot verzet van directomwonenden.

Uitbreiding vervalt: bestemmingsplan wijzigt

De uitbreiding van Vogelshemweg blijkt economisch gezien

Het bedrijventerrein grenst aan de westkant pal aan de Hunze waar het beekdallandschap door Het Drentse Landschap is hersteld en waar ook een nieuwe kade is aangebracht. Voor het nieuwe plan en de elzen- en wilgensingel waren daarom meerdere vergunningen nodig: een vergunning voor ruimtelijke ordening en een watervergunning.





onhaalbaar en de gemeente Aa en Hunze past daarop het bestemmingsplan aan. Wel wordt besloten om de landschappelijke inpassing van het bestaande bedrijventerrein te verbeteren. De gemeente wil de bewoners van Gasselternijveen nadrukkelijk betrekken bij het maken van een plan.

Overleggen, afstemmen en nogmaals overleggen

In Gasselternijveen organiseerde projectleider Frank Hart informatie- en schetsbijeenkomsten voor ondernemers en omwonenden.

Lees verder op pagina 10

Aan de zuidzijde van het bedrijventerrein zijn kastanjabomen geplant en daarmee is de vorm van de oude spoorlijn teruggebracht. De bomen zijn in twee rijen verspringend geplant. Op die manier blijven, op verzoek van de ondernemers, de bedrijven goed zichtbaar.

Jennie ten Cate

Beleidsmedewerker Ruimtelijke Ordening
gemeente Aa en Hunze

‘De omwonenden van het bedrijventerrein in Gasselternijveen hadden grote bezwaren tegen de uitbreidingsplannen voor het bedrijventerrein. Dit heeft geleid tot flinke discussies tussen de omwonenden en de gemeente Aa en Hunze waarbij het niet tot een oplossing kwam. Dit maakte dat de omwonenden bij de startbijeenkomst van dit project nogal argwanend stonden ten opzichte van de gemeente. De bijeenkomsten waren daardoor af en toe best heftig. Maar je moet wel beseffen dat dit voortkwam uit een grote betrokkenheid. Bewoners in Gasselternijveen zijn enorm betrokken bij wat er in hun dorp gebeurt. Om die reden was het goed dat de Natuur en Milieufederatie Drenthe en het Drents Plateau, de projectleiders, als voorzitter en gesprekspartner optraden tijdens de bewonersbijeenkomsten en ook de contacten onderhielden met omwonenden en onderne-

mers. Die externe rol heeft goed gewerkt. Wel kwamen we erachter dat we de discussie in het begin te breed voerden. Het bleek dat de vraag die vanuit het project aan omwonenden en ondernemers werd voorgelegd te open was en daardoor kwamen er aanvankelijk te veel onderwerpen op tafel. Dat is later bewust ingeperkt en vanaf dat moment is het gesprek goed gevoerd over de landschappelijke inpassing van het bedrijventerrein. Ik kijk met een goed gevoel terug op het hele proces. We maakten met z’n allen van het begin tot het eind het proces mee en hebben het met z’n allen afgerond. Tot het daadwerkelijk aanplanten van de bomen en struiken, waarvan de omwonenden de organisatie op zich namen. De aanwezigheid hierbij van het hele projectteam, inclusief de wethouder, werd door de omwonenden erg gewaardeerd.’ ■

Jan Willem Koops

Voorzitter Dorpsbelangen Gasselternijveen

‘Het bedrijventerrein in Gasselternijveen had naar mijn overtuiging nooit op die plek mogen komen. Het is een verkeerde plek en een verkeerde keuze geweest. Het ligt pal tegen de Hunze, waar de grond ook nog eens laag en drassig is. Die grond is ongeschikt voor bebouwing, terwijl er elders in het dorp goeie grond ligt. Maar de gemeente had bij de aanleg van het terrein blijkbaar last van een tunnelvisie want het moest en zou op die plek komen. Met bezwaren en ideeën van bewoners is niets gedaan. Wij hadden destijds een alternatief plan bedacht voor die grond achter het voormalige station en wilden het geschikt maken voor recreatief gebruik. Moet je je voorstellen hoe het had kunnen zijn, vooral nu de Hunze weer hersteld is. Als bewoners waren

wij dan ook fel gekant tegen de uitbreidingsplannen van het bedrijventerrein. Even leek het erop dat er opnieuw sprake was van tunnelvisie, maar gelukkig was de economische situatie in ons voordeel en het moet ook gezegd: het gemeentebestuur luistert nu heel goed naar ons. Dat is ook goed, want bewoners weten veel van hun leefgebied en voelen zich daar betrokken bij.

Wil je als gemeente draagvlak voor plannen krijgen dan moet je die plannen kunnen uitleggen, ook als je door bezuinigingen iets niet doet. Het draait trouwens niet altijd om geld. Toen wij meepraatten over het nieuwe groenplan rondom het bedrijven-terrein, hebben wij gelijk gezegd: struiken planten? Daar zorgen wij voor!’ ■

‘Bewoners weten veel van hun leefgebied en voelen zich daar betrokken bij.’



Dit werd afgestemd met de inbreng en kaders van de gemeente. Daarnaast betrok hij Het Drentse Landschap intensief bij de planvorming, omdat zij in dezelfde periode bezig waren met het uitvoeren van een beekherstelproject in het deel van het Hunzedal dat grenst aan het bedrijventerrein (Torenveen). Samen met beleidsmedewerker Jennie ten Cate van de gemeente Aa en Hunze overlegde hij met gemeentelijke afdelingen Openbare Werken en Ruimtelijke Ordening, voerde overleg met het Waterschap Hunze en Aa's in verband met het waterbeheer en met de provincie over het plan om kastanjes te planten vlak langs de provinciale weg. Zo ontstond stap voor stap een plan waarbij de ideeën vanuit verschillende invalshoeken zo goed mogelijk een plek kregen. Door steeds met alle partijen te blijven afstemmen kwam er niet alleen een inpassingsplan waar iedereen zich in kon vinden, ook werden de noodzakelijke vergunningsprocedures snel doorlopen. ■

Door de ligging van het bedrijventerrein in het beekdal van de Hunze moest rekening worden gehouden met waterbeheer. Zo was een vergunning van het Waterschap Hunze en Aa's nodig voor het planten van bomen naast een net aangelegde kade. Bij een extra waterberging aan de noordkant plantte Het Drentse Landschap bomen en struiken om daarmee de aansluiting bij het beekdallandschap te versterken. Tegelijkertijd werden nieuwe sloten gegraven om water in natte periodes de goede richting op te laten stromen. Door slim te plannen, werd alles in dezelfde periode uitgevoerd.

‘Zie het landschap als kans’

Frank Hart, senior-beleidsmedewerker van de Natuur en Milieufederatie Drenthe, trad op als projectleider van het project ‘Landschappelijke inpassing bedrijventerreinen’. Zijn ervaring is dat het goed werkt als je ondernemers en omwonenden in een vroeg stadium raadpleegt en ze bij het proces betreft. ‘Zie bij de (her)ontwikkeling van bedrijventerreinen het landschap veel meer als kans in plaats van sluitpost. Als je daarbij maatschappelijke organisaties samen met bewoners en ondernemers een rol geeft, kan je als gemeente heel veel in gang zetten.’

‘Kleine bedrijventerreinen zijn belangrijk voor de lokale werkgelegenheid. Toch is de kwaliteit ervan in veel gevallen niet zo goed, met als gevolg toenevende leegstand en verrommeling. In de plannen is het ‘groen’ wel meegenomen, maar bij de aanleg van een terrein sneuvelt het vaak of blijft het beperkt tot het planten van een paar ‘losse’ bomen en struiken. Op dit moment zijn er aan de randen van de Drentse dorpen en steden bedrijventerreinen waar even niets gebeurt, maar die naar verwachting in economisch betere tijden zullen worden uitgebreid.

Deze tijd is daarom bij uitstek een goed moment om de aansluiting van die bedrijventerreinen bij het landschap te versterken. Daarmee wordt voorkomen dat grond die gereserveerd was voor groen, braak blijft liggen of een summiere invulling krijgt. Met als gevolg een ‘lelijk’ bedrijventerrein waar nieuwe ondernemers zich niet graag vestigen. In dit project kwamen leerpunten naar voren die ook voor andere bedrijventerreinen bruikbaar zijn. Het belangrijkste is toch wel om

als gemeente bij de uitwerking van het bestemmingsplan voor een bedrijventerrein, veel meer uit te gaan van de kwaliteiten en structuren van het naastliggende landschap. Neem dat integraal mee in het ontwerp. Het ‘Kennispark Haarveld’ in Roden is een goed voorbeeld waar dat is gebeurd en waarvoor juist de ondernemers zich hard hebben gemaakt. Ontwikkeling in het landschap is daar geen sluitpost, maar juist een uitgangspunt.

Op kleine bedrijventerreinen lijkt ruimtelijke kwaliteit geen primair belang te zijn. In tegenstelling tot grote terreinen waar een mooie omgeving werkt als een visitekaartje voor een bedrijf, zijn de meeste ondernemers op kleine bedrijventerreinen niet zo geïnteresseerd in een aantrekkelijke omgeving. Dat belang kantelt direct als de combinatie wonen en werken mogelijk is. Dan ontstaan wensen én draagvlak voor meer groen en hebben de bewoners/ondernemers daar zelf goede ideeën bij. Draagvlak creëren en de tijd nemen voor afstemming met bewoners, bedrij-

ven, belangenorganisaties, overheidsinstanties en niet te vergeten de verschillende disciplines binnen de gemeente zelf: bij alle cases speelde dat een cruciale rol. Die afstemming kost veel tijd en een traject kan daardoor langer duren maar die tijd win je als mensen achter de plannen staan. De vergunningprocedures in dit project verliepen dan ook uitermate snel.

‘In dit project zijn de plannen waar ook de gemeenten voor gingen, op hoofdlijnen uitgevoerd. Doordat ze tijdens het proces openstonden voor aanpassingen die door omwonenden en/of ondernemers werden aangedragen, zijn plannen wel op detailniveau gewijzigd. Die flexibiliteit zorgde voor draagvlak en nieuwe invalshoeken. Flexibiliteit, durven loslaten, sturen op proces en adviseren op inhoud zijn aspecten waar je veel mee kan winnen. Als gemeenten maatschappelijke organisaties als de Natuur en Milieufederatie Drenthe, maar vooral ook bewoners en ondernemers een rol durven te geven, kan er enorm veel in gang worden gezet.’ ■

Casus 3: bedrijventerrein De Westerd



De Westerd →

Peize

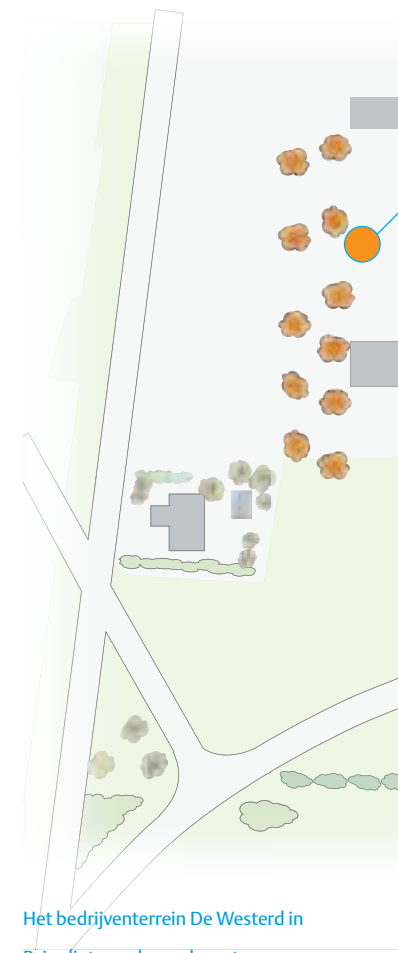
Bedrijventerrein De Westerd in Peize is begin jaren '90 ontwikkeld. In 2005 volgde een uitbreiding: 'De Westerd II'. De uitbreiding was een langdurig proces met be-
zwaarschriften van omwonenden. De gemeente pastte daarom het uitbreidings-
plan aan en zocht oplossingen om het terrein zo optimaal mogelijk in te passen
in het landschap. Een eikenrij langs de oude trambaan bleef behouden, uitritten
werden geschrapt, ingangen verplaatst en de oude groenstructuur bleef zoveel
mogelijk intact.



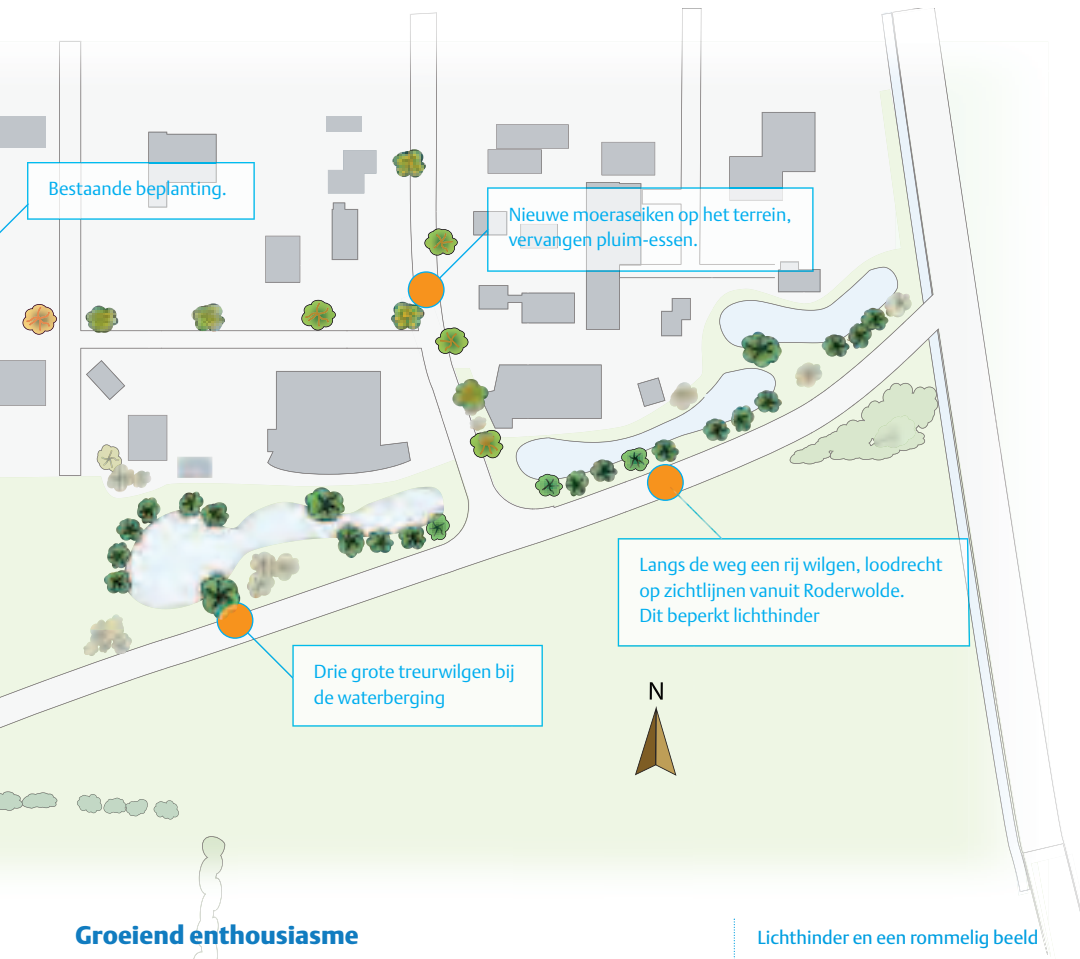
Op het moment dat de gemeente Noordenveld in het project
stapt en gaat samenwerken met de Natuur en Milieufederatie
Drenthe voor een betere landschappelijke inpassing van De Wes-
terd, is er op het gebied van groenvoorziening al veel gebeurd.
Maar de gemeente heeft nog een andere kwestie op het 'verlang-
lijstje' staan. Vanuit het nabijgelegen Roderwolde komen namelijk
klachten binnen over lichthinder. Bovendien zijn overdag vanuit
het pittoreske Roderwolde 'lelijke witte dozen' in de verte te zien.

Mooiste oplossing is niet haalbaar

De eenvoudigste en mooiste oplossing blijkt voor de gemeente
Noordenveld de lastigste. Dat is namelijk om de houtwallen die
oorspronkelijk in het gebied tussen Peize en Roderwolde het beeld
bepaalden, weer in oude staat te herstellen. Die oplossing blijkt
onhaalbaar, want de gemeente heeft de grond niet in bezit.
Daarom wordt ervoor gekozen om samen met de ondernemers de
oplossing te zoeken op het bedrijventerrein zelf.



Het bedrijventerrein De Westerd in
Peize ligt aan de rondweg tussen
Roden en Groningen. Er zijn veel be-
drijfswoningen in overwegend de-
zelfde stijl en kleur. Door het vele
groen op en rondom het terrein sluit
het goed aan bij het omringende
landschap en ademt het terrein meer
de sfeer van een woonwijk dan van
een bedrijventerrein.



Groeiend enthousiasme

‘Ik ben naar de bedrijven gegaan die aan de rondweg zitten en heb tegen ze gezegd: we hebben jullie nodig’, vertelt Liesbeth Korf van de gemeente Noordenveld en verantwoordelijk voor de uitgifte van bedrijfskavels. De ondernemers reageerden niet direct enthousiast. Toch merkte ze tijdens de keukentafelgesprekken dat hun houding veranderde en ook haar collega’s van groenbeheer liepen warm voor de plannen.

Groene metamorfose

Het project resulteerde uiteindelijk in een groene metamorfose van het Peizer bedrijventerrein. Rondom werd de oude groen-

Lees verder op pagina 104

Lichthinder en een rommelig beeld

vanuit het zuidelijker gelegen Roderwolde wordt verzacht door aan de rand van het bedrijventerrein wilgen te planten die loodrecht op zichtlijnen staan. Aan de bestaande begroeiing zijn knotwilgen en treurwilgen toegevoegd. Pluim-essen op het terrein zijn vervangen door moeraseden. Door te kiezen voor een inheemse soort is de slagingskans groter. Bovendien past deze soort beter bij het omliggende landschap.

Liesbeth Korf

Beleidsmedewerker gemeente Noordenveld

‘Bij bedrijventerreinen is vaak te weinig aandacht voor de landschappelijke inpassing. Maar ik vind: met zorg naar je omgeving kijken, is een kwestie van willen. In de gemeente Noordenveld is daar van oudsher aandacht voor. Ook al 1960, toen Roden industriekern werd, werd het groene karakter gekoesterd en tegenwoordig zijn we daar nog scherper en zuiniger op. Op industrieterrein De Westerd in Peize zie je dat terug: veel groen rond en op het terrein, kleinschalig opgezet. Daardoor past het goed bij de identiteit van de omgeving en juist dat blijkt een meerwaarde voor ondernemers te zijn. Als gemeente kiezen ook wij trouwens bewust voor ondernemingen. In Roden willen we graag kennisintensieve bedrijven waar op weinig vierkante meters veel

mensen kunnen werken. Samen met de provincie stimuleren en ondersteunen we jonge, pionierende, kennisintensieve bedrijven. Die vestigen zich in bestaande industriële gebouwen die daardoor weer nieuwe functies krijgen. Maar wat landschappelijke inpassing betreft gaan we op bedrijventerrein Haarveld in Roden een stap verder. Daar speelt het landschap de hoofdrol. Het terrein maakt onderdeel uit van een natuurgebied en daar zoeken we bedrijven en bebouwing bij die passen in die natuurlijke omgeving.

Deze gemeente heeft een pre door de landschappelijke omgeving, die is waardevast en dat willen en moeten we vasthouden. Ik zeg altijd: het mooie uitzicht krijg je er gratis bij’ ■

‘Voor ondernemers is het kleinschalige en groene karakter een meerwaarde.’



structuur nog meer hersteld. Ontbrekende bomen langs de oude trambaan werden geplant. Een oude waterloop, de Peizerloop, werd opgegraven. Er kwamen extra knotwilgen en treurwilgen en op het terrein zelf werden jonge zieltogende bomen vervangen door moeraseiken. De lichthinder werd beperkt door aan de rand van het terrein bomen op een slimme manier te planten waardoor het licht verzacht wordt. Er is daarmee tegelijkertijd een laanstructuur langs het bedrijventerrein gecreëerd. De ondernemers zijn na aanvankelijke scepsis overwegend blij met het resultaat. Vooral de ondernemers die ook op het terrein wonen, ervaren het groene karakter van het terrein als meerwaarde. ■

Landschapsarchitect Mariske Pemmelaar-Groot: 'De locatie van het bedrijventerrein in Peize is prima. Het valt niet te veel op en het is een smalle zone. Het punt is alleen dat in 100 jaar tijd het landschap tussen Peize en Roderwolde sterk veranderd is. Landerijen werden samengevoegd tot grotere kavels, voormalige houtwallen zijn verdwenen. Het landschap is er kaal en daardoor kan het licht vanuit de bedrijven in Peize onbelemmerd richting Roderwolde schijnen. Daar verstoort dat licht de dorpsbeleving. Herstel van dat oude landschap bleek niet mogelijk en daar gaat het trouwens ook niet om; iedere tijd vraagt weer om nieuwe oplossingen. Wat belangrijk is, is dat je even terugkijkt in de tijd: hoe zat

het ook alweer en dat je de kennis van het landschap gebruikt voor nieuwe ontwikkelingen. Voor de oplossing van het lichtprobleem in Peize, hebben we dan ook gekeken hoe het bedrijventerrein meer onderdeel kon worden binnen het totale landschap. Er waren meerdere oplossingen, maar het bedrijventerrein helemaal afschermen met een groenstrook was onwenselijk. De ondernemers, die ook op het terrein wonen, gaven aan dat zij hun uitzicht zouden verliezen. Daarom hebben we bij bestaande bomen extra bomen gezet en die loodrecht op zichtlijnen geplaatst. Op die manier blijven de bedrijven zichtbaar en het uitzicht intact, maar wordt toch het beeld én het licht getemperd.



‘Grote betrokkenheid belangrijke succesfactor’

Vanuit de subsidieregeling ‘Het tegengaan van de (verdere) verrommeling van het landschap’ maakte de provincie Drenthe het mogelijk dat drie bedrijventerreinen uitvoerig onder de loep werden genomen. Hoofddoel: met concrete cases laten zien hoe kleine bedrijventerreinen bij Drentse dorpen beter ingepast kunnen worden in het landschap. Peter Wienia, beleidsmedewerker van de provincie Drenthe blikt terug op het project en het proces. ‘Onze invalshoek en verwachting is dat er een spin-off werking van dit pilotproject uitgaat.’

‘Zorgvuldig omgaan met de ruimte en gebiedskenmerken in stand houden en ontwikkelen zijn belangrijke onderdelen binnen het provinciale landschapsbeleid’, vertelt Peter Wienia. ‘In 2006 startte het publieke debat over de ruimtelijke kwaliteit met de campagne ‘Kiek op Drenthe’ van de Natuur en Milieufederatie Drenthe. Inwoners van Drenthe konden toen foto’s opsturen van het naar hun mening mooiste of lelijkste plekje van Drenthe. In het algemeen scoorden bedrijventerreinen hoog als minst gewaardeerde plekken in onze provincie. Overigens waren dat niet zozeer bedrijventerreinen in een stedelijke omgeving, maar juist bedrijventerreinen die aan het landelijke gebied grenzen.’

Landschappelijke overgang

‘Naast de vormgeving van die bedrijventerreinen en de manier waarop bedrijven zich presenteren, bleek naar aanleiding van ‘Kiek op Drenthe’ dat mensen zich vooral storen aan de landschappelijke overgang van bedrijventerreinen naar de omgeving. Dus de inbedding ervan in het landschap. Ook gaven mensen aan dat ze

hinder ondervinden van licht. Na deze campagne groeide vanaf dat moment de ambitie bij de provincie om de verrommeling van het landschap tegen te gaan. Dat werd in dezelfde bewoording opgenomen in het toenmalige collegeprogramma.’

Pilotprojecten met voorbeeldwerking

‘Als provincie hebben we de ambitie om zuinig met de Drentse ruimte om te gaan en verrommeling van het landschap te voorkomen. Een van de manieren om dit te stimuleren zijn pilotprojecten. Daarmee willen we inspireren en van deze projecten kan een voorbeelduitwerking uitgaan. Het inpassen van bedrijventerreinen is zo’n pilotproject. Naast vormgeving en presentatie van de bedrijventerreinen zelf, ging het binnen dit project vooral om de landschappelijke overgang van bedrijventerreinen naar de omgeving. Toen de Natuur en Milieufederatie Drenthe de uitkomsten van ‘Kiek op Drenthe’ in projectvoorstellen goot, heeft de provincie Drenthe vanuit de bovengenoemde subsidieregeling financieel aan het project bijgedragen.’

‘Een integrale benadering werkt het beste.’

Gezamenlijke opgave, gezamenlijk aan de slag

‘Aan die financiële bijdrage had de provincie overigens voorwaarden verbonden. De provincie vindt het van belang dat ruimtelijke kwaliteit iets is van gezamenlijke partijen. Een belangrijke voorwaarde was dat gemeenten een actieve bijdrage zouden leveren. Ook het betrekken van bewoners en bedrijven werd nadrukkelijk als meerwaarde gezien.



Met dit pilotproject zijn landschappelijke inpassingen gerealiseerd die niet bij de aanleg waren gerealiseerd. Daarmee is het project benut om herstel achteraf mogelijk te maken. Als provincie hebben we de betrokken partijen gefaciliteerd om ruimtelijke vraagstukken op te lossen. Een van de belangrijkste lessen van dit project is wel geweest dat het zoveel efficiënter is wanneer de landschappelijke inpassing gelijktijdig bij de aanleg van een terrein wordt meegenomen. Een tweede les is dat het in een dergelijk proces het beste werkt als er voor een integrale benadering wordt gekozen. Ook de inzet van een landschapsarchitect blijkt hierin van groot belang. In dit project analyseerde de landschapsarchitect het terrein in de ruimtelijke context en verbond de problematiek met de ondernemers en omliggende bewoners. In Gasselternijveen bijvoorbeeld werd daardoor de betrokkenheid van bewoners gaandeweg steeds groter.’

Samenwerking door diverse disciplines

‘Dat er bij dit project diverse disciplines betrokken waren, blijkt achteraf de belangrijkste succesfactor. De samenwerking tussen het voormalige Drents Plateau en de Natuur en Milieufederatie Drenthe zorgde al voor een brede vertegenwoordiging van disciplines. Door de landschapsarchitect, die in staat was goede gebieds- en locatieanalyses te maken, ontstond er een verbindende schakel tussen bewoners, eigenaren van bedrijven en gemeenten. Vooral het enthousiasme en de betrokkenheid van bewoners was enorm opvallend. Het credo was: liever vandaag aan de slag dan morgen!’ ■

HET VERVOLG ...

door Reinder Hoekstra, directeur Natuur en Milieufederatie Drenthe

In het project 'Landschappelijke inpassing van bedrijventerreinen' werden in Drenthe drie bedrijventerreinen onder de loep genomen. Maar er zijn nog (veel) meer kleinere terreinen in Drenthe die aandacht verdienen. Terreinen die braak liggen bijvoorbeeld of die een rommelig of storend element zijn in het landschap. Terreinen kortom waar 'iets' mee moet, waar meer uit te halen valt, waar 'iets' mee kan.

Tijd voor nadenken, ruimte voor creativiteit

In de huidige tijden van economische tegenwind waar kaveluitgifte op bedrijventerreinen zeer moeilijk verloopt, lijkt investeren in groen op deels braakliggende bedrijventerreinen niet een eerste logische gedachte. Toch laten de projecten in Gasselternijveen, Peize en Schoonoord zien dat - met een aantal slimme ingrepen én met een slimme aanpak - bedrijventerreinen wel degelijk een kwalitatieve boost kunnen krijgen. En dat levert winst op. Ruimtelijke kwaliteit van bedrijventerreinen versterkt niet alleen het totale Drentse landschap, het verbeteren van bestaande bedrijventerreinen maakt het aantrekkelijker om bedrijvigheid binnen de Drentse gemeenten te houden. En kwaliteit bieden, zo leert de ervaring, genereert nieuwe kwaliteit. Juist daarom luidt ons advies ondanks de economische tegenwind: gebruik deze tijd goed. Gebruik het om na te denken over de toekomst van bedrijventerreinen, 'groene' plannen te maken, ruimte voor groen te reserveren, maar ook door ruimte te bieden voor nieuwe kansen en creativiteit.

Nieuwe werklandschappen in Drenthe?

Creatief omgaan met bestaande terreinen of braakliggende terreinen? Het kan en wel op verschillende manieren. Grotere

'Het landschappelijk inpassen van bedrijventerreinen vereist goede voorbereiding, afstemming en een slimme procesmatige aanpak.'

kavels naar kleine kavels opsplitsen en daarmee combinaties van wonen en werken mogelijk maken bijvoorbeeld. Mogelijkheden bieden voor tijdelijke werklandschappen. Het zijn maar een paar voorbeelden waar elders in Nederland mee wordt geëxperimenteerd. Ook in Drenthe zijn mogelijkheden voor duurzame, tijdelijke werklandschappen. Oogstbaar landschap met snelgroeiend hout voor duurzame energie, tijdelijke volkstuinen of stadslandbouw? Pauzelandschappen met tijdelijke natuur waar even 'niets' gebeurt? Er zijn kansen genoeg in Drenthe.

Een slimme aanpak

De drie voorbeeldprojecten in Gasselternijveen, Peize en Schoonoord leren dat het landschappelijk beter inpassen van bedrijventerreinen een goede voorbereiding, uitgebreide afstemming en een slimme procesmatige aanpak vereist. De resultaten en ervaringen bieden concrete handvatten hoe gemeenten het beste van idee tot plan komt en van plan tot uitvoering. Het tijdelijk anders gebruiken van terreinen vereist echter nog meer: creativiteit, jurisprudentie en nieuwe afspraken die het mogelijk maken dat er op bepaalde terreinen (tijdelijk) meer mag.

Wij kijken ernaar uit om samen met gemeenten en de provincie Drenthe die creatieve kansen op te pakken. ■

Het project 'Landschappelijke inpassing van bedrijventerreinen' is mogelijk gemaakt door projectfinanciering van de provincie Drenthe.
De uitvoering van het project is mede mogelijk gemaakt door de gemeente Noordenveld, gemeente Aa en Hunze en gemeente Coevorden.

